



Pandemi Döneminde Yardımcı Hizmetler Çalışanlarının COVID-19 Korkusu ile Güvenlik Farkındalığı ve Güvenlik Davranışı Arasındaki İlişki

Kezban Özçelik Kaynak*

Barış Öztuna**

Öz

Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesinde COVID-19 Pandemi sürecinde görev yapmakta olan yardımcı hizmetler sınıfı çalışanlarının (hastabakıcı, temizlik personeli, hizmetli gibi) COVID-19 korkusu ile güvenlik farkındalığı ve güvenlik davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmaya ait verileri toplamak amacıyla oluşturulan anket, literatürden yararlanılarak Ahorsu ve arkadaşları tarafından geliştirilen (2020) ve Bakioğlu vd. tarafından Türkçeye uyarlanan COVID-19 Korkusu Ölçeği ve Lin, Tang, Miao, Wang, Wang tarafından 2008 yılında oluşturulan güvenlik kültürü ölçeğinden alınan iki soru ile (Ankette 8.-9. sorular) çalışanların iş güvenliği farkındalığını ölçülmeye çalışılmıştır. Güvenli davranış eğilimlerini ölçmek için anketteki 10.-13. Sorulardan ikisi Mearns, Whitaker ve Flin (2003)'ün güvenlik kültürü ölçeğinden; Dursun tarafından 2012 yılında Neal, Griffin ve Hart (2000)'ün ölçeğinden aktarılan 2 sorudan- yararlanılmıştır. Anket 301 YHS çalışanına uygulanmış ve verilerin değerlendirilmesi bilgisayar ortamında IBM SPSS V23 ile analiz edilmiştir. Çalışmaya katılan yardımcı hizmetler sınıfı çalışanlarının demografik özellikleri COVID-19 korkusu ile güvenlik farkındalığı ve güvenlik davranışı açısından değerlendirilmiş, ölçekler arasında ilişki bulunmaya çalışılmıştır. COVID-19 korkusu yardımcı hizmetler sınıfı çalışanları için ortalama bir değerde karşımıza çıkarken, güvenlik farkındalığı ve güvenlik davranışı oldukça yüksek çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: COVID-19, COVID-19 korkusu, güvenlik farkındalığı, güvenlik davranışı, yardımcı hizmetler sınıfı.

* Dr., Bakırçay Üniversitesi Rektörlüğü, İzmir/Türkiye, kezban.kaynak@bakircay.edu.tr

** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, barisoztuna@karatekin.edu.tr

Geliş tarihi : 30 Haziran 2021 Kabul Tarihi: 17 Ağustos 2021

Makale Türü : Araştırma



ISSN: 1309-3738

e-ISSN: 2791-9374

Çankırı Karatekin University Journal of Institute of Social Sciences

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss>


The Relationship between Ancillary Services Employees' Fear of COVID-19 and Security Awareness and Safety Behavior during the Pandemic Period

Kezban Özçelik Kaynak*

Barış Öztuna**

Abstract

This study was carried out to examine the relationship between the fear of COVID-19 and safety awareness and security behavior of ancillary services class employees (such as nursing staff, cleaning staff, housekeepers) working at Dokuz Eylül University Hospital during the COVID-19 Pandemic process. The questionnaire, which was created to collect the data of the study, was developed by Ahorsu et al. (2020) using the literature and Bakioglu et al. The occupational safety awareness of the employees was tried to be measured with two questions (8th-9th questions in the survey) taken from the COVID-19 Fear Scale adapted to Turkish by the Ministry of Health and the safety culture scale created in 2008 by Lin, Tang, Miao, Wang, Wang. 10.-13. Two of the questions are from the safety culture scale of Mearns, Whitaker and Flin (2003); Dursun utilized 2 questions-transferred from Neal, Griffin and Hart (2000)'s scale in 2012. The questionnaire was applied to 301 ASC employees and the evaluation of the data was analyzed in computer environment with IBM SPSS V23. The demographic characteristics of the ancillary services employees participating in the study were evaluated in terms of fear of COVID-19 and security awareness and security behavior, and a relationship was tried to be found between the scales. While fear of COVID-19 appeared at an average value for the employees of the auxiliary services, safety awareness and safety behavior were found to be quite high.

Keywords: COVID-19, fear of COVID-19, security awareness, safety behavior, ancillary services class employees.

* PhD, Bakırçay University, İzmir/ Turkey, kezban.kaynak@bakircay.edu.tr

** Assoc. Prof., Çankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Labor Economics and Industrial Relations Department, Çankırı/ Turkey, barisoztuna@karatekin.edu.tr

Recieved : June 30, 2021 Accepted: August 17, 2021
Type : Research

Giriş

Sağlık hizmeti sunumu doktorundan hemşiresine sekreterinden hastabakıcısına zincirin birer halkası olarak takım çalışmasının en güzel örneklerindedir. Sağlık çalışanları Dünya Sağlık Örgütünün tanımı ile de farklı meslek gruplarını içine alan, doktorundan hemşiresine, ebesinden sağlık memuruna kadar çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca diğer sağlık profesyonelleri olarak tanımlanan biyolog, eczacı ile diğer sağlık elemanları teknikerler ve diğer çalışanlar yani hizmetli, hastabakıcı, temizlik personelleri sağlık hizmeti sunumunda rol sahibidirler (World Health Organization, 2006). Bu zincirde sağlık çalışanı olmamasına ve sağlık eğitimi almamış olmasına rağmen yardımcı hizmet çalışanları özellikle hijyen ve temizlik koşullarının sağlanmasında ve sürdürülmesinde oldukça büyük öneme sahiptirler. Sağlık hizmeti sunumunda her ne kadar sorumlulukları düşük gibi görünse de çalışma ortamının sahip olduğu yüksek risklerle karşı karşıyadırlar (Kurt, Harmanoğulları, Ekinci ve Ersöz, 2016). Sağlık hizmeti sunumunun aktif gücü insandır ve bu yönü ile sağlık kuruluşları birer insan mozaiki olup; çeşitli ve değişik eğitimde, nitelikte bireylerden oluşmaktadır.

Özellikle COVID-19 virüsü ile ilgili olarak düzenli olarak temizlenen, hijyenik ortamlarda patojenlerin bulaşma riski önemli ölçüde azaldığı bilinmektedir. Hastanelerin mikroplar, bakteriler, virüsler için üreme alanı olmaktan çıkarılmasında yardımcı hizmet çalışanlarının gerekli güvenlik önlemleri ile duyarlı davranış sergilemesi beklenmektedir. Pandemi döneminin sıkıntılı, stresli, yoğun ve yüksek bulaş riskinin doğurduğu korkunun güvenlik davranışları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Hastalıkların algılanış biçiminin hastalıkla karşılaşıldığında verilen tepki ve zamanla var olan duruma uyum sağlanması ile arasında oldukça sıkı bir ilişki olduğu göz ardı edilmemelidir (Hekler ve diğerleri, 2008). Salgın yayılma hızı kitlesel bir salgınla karşı karşıya kalan kişilerin sergiledikleri davranışlarla paralel bir seyir izlemekte olup bu durumunun olası can kayıplarını azaltmak bakımından da önemi azımsanmamalıdır (Çirakoğlu, 2011). Böylesi hastalığa yakalanma riskinin yüksek olduğu dönemler, toplumun korku ve stres kaynaklarını arttırmakta, panik bozukluğu, anksiyete ve depresyon gibi çeşitli psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir (Rajkumar, 2020). Dünya genelinde yine salgın olarak değerlendirilmiş olan SARS gibi bulaşıcı hastalıkların da bireylerin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerini artırabildiği yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır (Wu, Chan ve Ma, 2005, s. 39). Toplumun bir parçası olan ve pandemi süresince en aktif grupta yer alan yardımcı sağlık çalışanlarının da bu etkilere maruz kalması kaçınılmazdır. Bir diğer ifadeyle salgının olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalarak zarar görme ihtimali yüksek olan meslek grupları arasında karşımıza çıkmaktadır (Wang ve diğerleri, 2020).

Health and Safety Executive (2005) güvenlik kültürünü, “Bir organizasyonun sağlık ve güvenlik yeterliliği ve tarzı ile birey ve grup değerlerinin, tutumların, algıların, yetkinliklerin ve bağlılığı belirleyen davranış örüntülerinin bir ürünü olarak tanımlamaktadır.”. Araştırmacılar arasında güvenlik kültürünü oluşturan boyutlar konusunda bir fikir birliği bulunmamakla birlikte (Dursun, 2012) çalışmamızda yardımcı sağlık personelinin iş güvenliği farkındalığını ve güvenli davranış eğilimlerini ölçmek amaçlanmaktadır. COVID-19 ile ilgili yüksek risk altında olan sağlık çalışanlarının bilgi ve sergiledikleri tutumlar son derece önemli olup; daha düşük eğitime ve daha az deneyime sahip olan çalışanın mesleki risklere daha açık olduğu bilinen bir kuraldır (Türk Toraks Derneği, 2020). Alınması gereken tedbirlerin farkında olup uygun davranışları sergileyen yardımcı sağlık çalışanlarının COVID-19 kaynaklı kaygı ve korkularının da daha düşük olması beklenmektedir.

Çalışanların COVID-19 Korkusu

COVID-19 virüsü birlikte gelen sağlık problemleri iki sebepten meydana gelmektedir. İlki, virüsün neden olduğu bedensel sağlık sorunları, ikincisi ise pandemi ile ilişkili endişe, anksiyete ve panik benzeri ruh sağlığı problemleridir. Koronavirüs yalnızca bir medikal sağlık sorunu olarak değil, bununla birlikte akıl sağlığı sorunu olarak da ele alınmalıdır. Bulaşıcı hastalıklar kişilerin fiziksel sağlığını bozmakla birlikte, enfekte olsun olmasın insanoğlunun psikolojik sağlığına da dokunmaktadır (Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2020, s. 307). Pandemi dönemleri gibi olağanüstü durumlarda görev yapmak, çalışanlar için insanlığa faydalı durumlarla tatmin edici olabilmektedir. Bununla birlikte pandemi çalışanlara, yakınlarının, çalışma arkadaşlarının hastalık veya ölüm sürecine tanıklık etme etme gibi olaylar sebebiyle ruh sağlığının kötü etkilenmesine de neden olabilmektedir (Hiçdurmaz ve Üzar Özçetin, 2020, s. 5). Sadece COVID-19 pandemi döneminde değil, her zaman sağlık çalışanlarının motivasyonunun yüksek olması gerekmektedir. Dolayısıyla sağlık çalışanlarının ruhsal olarak dayanıklı olması için çalışmalar yapılması ve motivasyonlarını azaltıcı unsurların belirlenmesi anlamlı olmaktadır (Bana, 2020, s. 290). Böylece belirsizliklere, olumsuzluklara hazırlıklı olunması sağlanabilecektir. Yetkinlik kazanmaya yönelik eğitimlerin ve hazırlıklı olmanın, stres ve kaygıya karşı koruyucu bir etken olduğu bilinmektedir.

Bireylerin pandemi dönemi sebebiyle sadece evlerde değil, sağlık kurumları içinde de kapalı alanlarda kalması psikososyal işlevselliği düşürebilmektedir. Kapalı ortamda uzun süre bulunulması tercih edilmeyen ve zihinsel baskı oluşturan bir unsurdur. Ayrıca, sosyalleşme kaybı, sosyal ve fiziksel temasların kısıtlanması psikolojik sıkıntıyı çoğaltmaktadır (Enli

Tuncay, Koyuncu ve Özel, 2020, s. 493). Önceden ruh sağlığı ve madde kullanım bozukluğu olan kişilerde COVID-19 enfeksiyonu riski, test ve tedaviye erişimde sorun yaşama riski ile birlikte pandemiden kaynaklanan olumsuz fiziksel ve psikolojik etki riski de artacaktır. COVID-19 pandemisinin psikolojik ve psikiyatrik etkilerini en aza indirmek için atılabilecek ve atılması gereken adımlar vardır (Cullen, Gulati ve Kelly, 2020, s. 311).

Türkiye Psikiyatri Derneği sağlık çalışanları ve doktorlar için COVID-19 korku ve kaygısıyla baş etme rehberi yayınlamıştır. Pandemide çoğalan sıkıntı duygusunun sebeplerinde; bakım isteklerinde yükseliş ve zorunlu şartlar, daimi enfeksiyon riski, kişisel koruyucu kullanma ve ekipman zorlukları sayılabilmektedir (Yalçıntaş ve Marakoğlu, 2020, s. 57). Pandemiyle birlikte gelen stres, kaygı, endişe benzeri psikolojik temelleri ölçüt olarak çocuklar, yaşlılar, kadınlar, sağlık çalışanları, vatandaşların çoğu için stres ve kriz yönetimi, baş etme ve sosyal destek almaları yönünde çalışmalar önem teşkil etmektedir (Aşkın ve diğerleri, 2020, s. 312-313). COVID-19'un hızlı yayılması, neden olabileceği semptomların şiddetinin bilinmemesi gibi bir dizi sebepler özellikle sağlık uzmanları arasında genel bir ihtiyat ve belirsizlik iklimi yaratmıştır. Enfekte bireylerin oranı, hastalık hakkında bilgi eksikliği ve sağlık çalışanları arasında ölümler, kişisel koruma ekipmanının tükenmesi, yeni bir alana yerleştirildiğinde etkili bakım sağlayamayacağına dair endişeler, hızla değişen bilgilere ilişkin durumlar, güncel bilgilere ve iletişime erişim eksikliği gibi organizasyonel durumlardan kaynaklanan eksiklikler, belirli ilaçların yokluğu, kritik hastaların artışına dikkat etmek için gerekli ventilatör ve yoğun bakım ünitesi yataklarının eksikliği ve günlük sosyal ve aile yaşamlarında önemli değişiklikler, yetersiz desteklenme duyguları, kendi sağlığıyla ilgili endişeler, enfeksiyonu aile üyelerine veya başkalarına götürme korkusu, belirsizlik duyguları, sosyal damgalanma ve ezici iş yükü gibi nedenler çalışanları strese sokmaktadır (El-Hage, 2020, s. 73).

Kang ve arkadaşları (2020) tıp ve hemşirelik personelinin ruhsal sağlık durumu ve psikolojik ihtiyaçlarının psikolojik bakım alma bağlamındaki etkinliğini veya yokluğunu araştırmak için Wuhan'daki tıp ve hemşirelik personelinin üzerine bir araştırma yapmışlardır. Özellikle, Wuhan'da çalışan 994 tıp ve hemşirelik personeli arasında, % 36,9'unda ruh sağlığı bozukluğunun eşliğinde, %34,4'ünde hafif rahatsızlıkların olduğu, %22,4'ünde orta düzeyde rahatsızlıkların varlığı ve %2'sinde salgının hemen ardından şiddetli rahatsızlıkların olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %36,3'ü psikolojik materyallere, % 50,4'ü medya aracılığıyla mevcut psikolojik kaynaklara ve %17,5'i ise danışmanlık veya psikoterapi yöntemlerine başvurmuşlardır (Kang ve diğerleri, 2020, s. 11). Zhou ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan çalışmada ise, COVID-19 salgını sırasında, ön saflardaki sağlık personelinin genel popülasyona göre

psikolojik rahatsızlıklara yakalanma olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Günlük çalışma saatlerinin ölçülen tüm psikolojik rahatsızlıklar için bir risk faktörü olduğu ve diğer bazı değişkenlerin de ön saflardaki sağlık personelinin belirli psikolojik rahatsızlıklarına sebep olabileceğini ortaya çıkarmıştır (Zhou ve diğerleri, 2020, s. 510). AlAteeq ve arkadaşları (2020) tarafından Suudi Arabistan'da COVID-19 salgını sırasında sağlık hizmeti sağlayıcıları arasında depresyon ve anksiyete seviyelerini araştırmak için Sağlık Bakanlığındaki 502 sağlık hizmeti sağlayıcısıyla bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya göre, hafif (%24.9), orta (% 14.5) ve orta şiddetli (%10) ile şiddetli (%5.8) arasında değişen depresif bozukluklar olduğu tespit edilmiştir. Örneklemin diğer yarısında ise, hafif (%25.1) ve orta (%11) ile şiddetli (%15.3) arasında değişen yaygın anksiyete bozukluğu olduğu görülmüştür. (AlAteeq, Aljhani, Althiyabi ve Majzoub, 2020, s. 1432). Benzer şekilde ülkemizde pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının tükenmişlik, mesleki doyum, depresyon, anksiyete, Covid-19 korkusu düzeyleri ve bunlarla ilişkili faktörlerin incelenmesi amacıyla 371 sağlık çalışanının katılımı ile gerçekleştirilmiş olan çalışmada da sağlık çalışanlarının psikolojik durumları üzerinde olumsuz etkileri ortaya konmuştur (Arpacıoğlu, Baltalı ve Ünübol, 2021, s. 98).

Koronavirüs (COVID-19) salgını, sosyal ve çalışma ortamlarını çeşitli şekillerde derinden değiştirmiştir. Sosyal mesafe politikaları, tecrit süreleri ve hastalanma kaygısının yanı sıra üretken faaliyetin askıya alınması, gelir kaybı ve gelecek korkusu, vatandaşların ve çalışanların ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. İşletmeler, pandemi senaryosuyla karşı karşıya kalan çalışanlarının ruh sağlığını hafifletmede veya kötüleştirmede önemli bir rol oynayabilmektedir (Giorgi, 2020, s. 7857). Pandemiyle birlikte sağlık alanında çalışanların iş sorumluluklarının çoğalması tükenmişliğin artışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tükenmişlik ile mücadele etmek için, her bir sağlık çalışanının içinde bulunduğu durum anlaşılmalı ve ona göre araştırmalar yapılmalıdır (Yüncü ve Yılan, 2020, s. 395-396). Pandemi dönemi ve sonrasında bireylerin psikolojik gidişatları değerlendirilmeli ve bu durumlarla ilgili araştırmalar daha fazla yapılmalıdır (Çevik Aktura ve Özden, 2020, s. 1150).

İş Güvenliği Farkındalığı

Sağlık hizmetleri geleneksel hastane ortamından ayakta tedavi, ev ve diğer kurumsal olmayan ortamlara taşınmış ve böylece çalışanların koruma önlemlerinin karmaşıklığını artırmıştır. Bu nedenle, sağlık çalışanlarının güvenliğine ve sağlığına yönelik adımlar, risk altındaki çalışanların belirlenmesini sağlayan araştırma ve eylemleri içermelidir. Bu eylemler ise planlama, eğitim, gerekli ekipmanı sağlamak, yeterli personeli sağlamak,

uygun teknikler kullanmak, çalışanları aşılacak ve hastaları uygun şekilde izole etmektir (Clever ve LeGuyader, 1995, s. 141). Güvenlik kültürü ile örgüt kültürünü birlikte ele almak önemlidir. Bu iki kültürdeki ayrımlar, stratejilerin oluşmasında bir grup soruna sebep olmaktadır. Çalışanlar açısından güvenlik kültürünün uyumlu hale gelmesi uzun dönemli plan ve stratejilerin ilerlemesini gerektirmektedir. Mevzuat açısından entegrasyon sağlamak amacıyla yapılan çalışmalar uzun dönemde arzulan neticelere varılmasını engellemektedir. Bu yüzden yasal entegreden ziyade çalışma ortamının ihtiyaçlarını karşılayabilen bir kültürel temel oluşturulmalıdır (Tutar, Nam ve Nam, 2019, s. 114). Bireylerin davranışında algı, düşünce ve duygu gibi unsurların mühim olduğu düşünülmektedir. Bireyler var oldukları tutum veya davranışları yönünde harekete geçmektedirler. Bu bakımdan iş güvenliği konusundaki tutumlar analiz edilirken, bireylerin algı ve tutumları konusunda fikir sahibi olmak oldukça önemlidir (Dursun ve Keser, 2014, s. 6).

COVID-19 bulaş riski yüksek olan çalışanların anksiyete ve korku düzeylerinin de yüksek olabileceği görülmektedir. Hasta ile temasın sıklıkla olduğu durumlarda hastalığın belirtilerinin sorgulanması, maske kullanımı, el dezenfeksiyonu gibi temizlik malzemeleriyle bulaşma olasılığının azaltılmaya çalışılması gerekmektedir (Sağlam ve Saruhan, 2021). Pandemi döneminde çalışma ortamlarında olabilecek olağanüstü durumlar için planlar belirlenip rehberler çıkarmalı ve tatbikatlar uygulanmalıdır. Bu planlar ve alınan önlemler doğrultusunda eksik malzemeler tamamlanmalıdır (Gürer ve Gemlik, 2020, s. 51). COVID-19 salgınında ön saflarında yer alan sağlık çalışanları farklı risklere maruz kalmaktadırlar. Mesleki tehlikeler arasında virüse ve diğer patojenlere maruz kalma, şiddet, taciz, damgalanma, ayrımcılık, ağır iş yükü ve kişisel koruyucu ekipmanın (PPE) uzun süreli kullanımı sonucu ortaya çıkan olumsuzluklar yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü COVID-19 pandemi döneminde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili alınması gereken tedbirleri ve sağlık profesyonellerinin haklarını düzenleyen bir belge yayınlamıştır. Bu doğrultuda sağlık çalışanlarından beklenenler şunlardır (WHO, 2020):

- Mevcut iş sağlığı ve güvenliği süreçlerini izleyin, başkalarını sağlıklarını risk durumlarından kaçının ve işverenin düzenlediği iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerine katılın;
- Hastaları tedavi etmek için uygulanan protokollere uymak;
- Hastaları saygılı, şefkatli ve onurlu bir şekilde tedavi etmek;
- Hasta gizliliğini korumak;
- Şüpheli ve doğrulanmış vakaların yerleşik halk sağlığı raporlama prosedürlerini süratli bir biçimde izlemek;
- Tüm ilgili kişilere doğru IPC ve halk sağlığı bilgilerini sunmak;
- Kişisel koruma ekipmanlarını uygun şekilde takmak, kullanmak ve imha etmek;

- Hastalık belirtilerine karşı kendi kendine izleme ve kendi kendine tecrit etme ve ortaya çıkarsa hastalığı yöneticilere bildirme;
- Destekleyici müdahaleler gerektiren aşırı stres belirtileri veya akıl sağlığı sorunları yaşıyorsa yönetime bilgi vermek;
- Sağlık için riskli bir durum düşünüldüğünde, bu durumu birinci derece amirine bildirmek.

Uzuntarla ve arkadaşlarının 2020 yılında Ankara’da bir eğitim ve araştırma hastanesinde bulunan 418 sağlık çalışanı üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada sağlık çalışanlarının güvenlik bilinci ve güvenlik davranışı düzeyleri yüksek bulunmuştur. Bununla birlikte, güvenlik farkındalığındaki artışın, güvenlik davranışında artışa neden olduğu sonucuna varılmıştır (Uzuntarla, Küçükali ve Uzuntarla, 2020, s. 1). Ünal tarafından 326 sağlık çalışanına uygulanan çalışmada ise, sağlık çalışanlarının güvenlik bilinci ve yetkinlikleri, iş kazalarını önleme davranışında kadercilik algısına göre yaklaşık üç kat daha etkili bulunmuştur. Sonuç olarak yöneticilere kurumlarında çalışanların güvenlik bilincini ve yetkinliklerini artıracak adım atmalarını tavsiye etmek önemlidir (Ünal, 2020, s. 783). Ajayi ve arkadaşları (2011) tarafından Güneybatı Nijerya’daki 405 kaynakçıya uygulanan koruyucu göz cihazlarının kullanım konusundaki farkındalık düzeyini ve uygulama düzeyini belirlemek için yapılan çalışmada kaynakçıların önemli bir kısmının koruyucu göz cihazı kullanmadığı görülmüş; koruyucu göz cihazlarının kullanımının önemi ve faydaları hakkında sağlık eğitimi ve bilinçlendirme kampanyalarının yapılması önerilmiştir (Ajayi, Adeoye, Bekibele, Onakpoya ve Omotoye, 2011, s. 294).

Yöntem

Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Bu çalışmanın evrenini Dokuz Eylül Üniversite Hastanesi’nde COVID-19 Pandemi sürecinde görev yapmakta olan Ağustos 2020 itibari ile 846 yardımcı hizmetler sınıfı çalışanları (hastabakıcı, temizlik personeli, hizmetli gibi) oluşturmaktadır.

Örneklem; Dokuz Eylül Üniversite Hastanesi’nde COVID-19 Pandemi sürecinde görev yapmakta olan yardımcı hizmetler sınıfı personellerinden (hastabakıcı, temizlik personeli, hizmetli gibi) çalışmaya katılmaya gönüllü olanlar çalışmanın örneklemini oluşturmuş, tahmini örneklem büyüklüğü $\square = 0.05$ için en az 265 olarak belirlenirken çalışmaya 301 kişi katılmıştır.

Veri toplama aracı olarak sosyo-demografik özelliklerini ile ilgili verileri gösteren form, Ahorsu ve arkadaşları tarafından geliştirilen (2020)

ve Bakioğlu vd. tarafından Türkçeye uyarlanan COVID-19 Korkusu Ölçeği ve Çalışanların iş güvenliği farkındalığını ölçmek amacıyla ise Lin, Tang, Miao, Wang, Wang (2008)'in güvenlik kültürü ölçeğinden alınan iki soru kullanılmıştır (Ankette 8.-9. sorular). Çalışanların güvenli davranış eğilimlerini ölçmek için ise iki soru Mearns, Whitaker ve Flin (2003)'ün güvenlik kültürü ölçeğinden; diğer iki soru ise Neal, Griffin ve Hart (2000)'ün ölçeğinden aktaran Dursun (2012)'den uyarlanmıştır (Ankette 10.-13. sorular). 3 bölümden oluşan soru formunda açık uçlu ve kapalı uçlu sorular yer almaktadır.

1. Yardımcı Hizmetler Çalışanlarının demografik özelliklerini içeren bölüm; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, vb.den oluşan 8 sorudan oluşmaktadır.

2. Yardımcı Hizmetler Çalışanlarının COVID-19 korkusunu belirlemeye yönelik sorular bölümünde ise 7 soru yer almaktadır.

3. Yardımcı Hizmetler Çalışanlarının Güvenlik Farkındalığı ve Güvenli Davranış durumlarını belirlemeye yönelik bölümde 6 soru bulunmaktadır.

COVID-19 Korkusu Ölçeği, Ahorsu ve arkadaşları tarafından 2020 yılında kişilerin COVID-19 virüsüne yakalanma ile ilgili korku düzeyini ölçebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Bakioğlu vd. tarafından gerçekleştirilmiş olup; ölçek tek boyut ve 7 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Beş dereceli Likert tipi ölçekte, 1 en azı, 5 ise en fazlayı ifade etmektedir. İşaretlenen dereceler toplanarak toplam puan elde edilir. Ölçekten alınabilecek puanlar 7 ile 35 arasında değişmektedir. Ölçeğin tüm maddelerinden alınan toplam puan bireyin yaşadığı COVID-19 korku düzeyini yansıtmaktadır. Ölçekten alınan puanın artması yaşanan yüksek COVID-19 korkusu anlamına gelmektedir.

COVID-19 korkusu ölçeğinin maddelerinin faktör yük değerlerinin 0.73 ile 0.82 arasında değiştiği tespit edilmiştir. 0.88 ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısıdır.

Güvenlik Farkındalığı ve Güvenli Davranış Ölçeği; çalışanların iş güvenliği farkındalığını ölçmek amacıyla Özkan ve Arpat 2015 yılında güvenlik kültürünün literatürde kabul görmüş temel boyutlarını kullanarak bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada Lin, Tang, Miao, Wang, Wang (2008)'in güvenlik kültürü ölçeğinden alınan iki soru (Ankette 8.-9. sorular) ile güvenlik farkındalığı ölçülmüştür. Çalışanların güvenli davranış eğilimlerini ölçmek için ise iki soru Mearns, Whitaker ve Flin (2003)'ün güvenlik kültürü ölçeğinden ve iki soru da Neal, Griffin ve Hart (2000)'ün ölçeğinden (Ankette 10.-13. sorular) alınmıştır. Güvenlik Farkındalığı ve Davranışları ile ilgili soruların güvenilirliği 0.792 olarak bulunmuştur. Ölçekte, altı ifadeden oluşan beşli likert tipte olan ifadeler, 1 puan (Kesinlikle Katılmıyorum), 5 puan (Kesinlikle Katılıyorum) arasında

değerlendirilmektedir. Bir puan tamamen katılmama yönünde düşük farkındalığı, 5 puan ise yüksek farkındalık ve davranışı ifade etmekte olup, alınan toplam puan üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Puanın düşük olması güvenlik farkındalığı ve davranışı açıdan düşük duyarlılığı, puanın yüksek olması ise yüksek duyarlılığı göstermektedir.

Bulgular ve Tartışma

Ülkemizde Mart 2020 tarihinden bu yana yaşanmakta olan COVID-19 pandemi döneminde yardımcı hizmetler çalışanlarının COVID-19 korkusu ile güvenlik farkındalığı ve güvenlik davranışı arasındaki ilişkiyi tespit etmek için gerçekleştirdiğimiz çalışmanın verileri IBM SPSS V23 ile analiz edilmiştir. Normal dağılıma uygunluk Kolmogorov Smirnov ve Shapiro Wilk ile incelenmiş, normal dağılım göstermeyen verilerin karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki spearman korelasyon analizi ile incelenmiş olup normal dağılım göstermeyen veriler ise ortanca (minimum – maksimum) şeklinde verilmiştir. Anlamlılık düzeyi $p < 0,050$ olarak alınmıştır.

Çalışmaya katılanların %56,5'i erkek, %43,5'i kadındır (Tablo 1). Nicelik olarak hem erkek hem kadın sayısının örneklem dağılımı birbirine yakındır. Katılımcıların %40,5'i 25-31, %25,6'sı 18-24, %25,6'sı 32-38 ve %8,3'ü 39 ve üzeri yaş aralığındadır. Genel olarak 30 yaş altı çalışanların fazla olması verilen hizmetin gereği olarak da düşünülmektedir. Katılımcıların %77,4'ü temizlik görevlisi olarak görev yaparken, %16,3'ü hastabakıcı ve %6,3'ü destek hizmetleri görevlisidir. Katılımcıların %50,5'i evli, %49,5'i bekârdır. Katılımcıların %50,8'i lise, %37,5'i ortaokul, %10'u ilkokul ve %1,7'si üniversite mezunudur. Yardımcı hizmetler sınıfı personelleri sağlık eğitimi almamış olmakla birlikte genel olarak lise ve daha az eğitime sahiptirler.

COVID-19 pandemisi özelinde yöneltmiş olduğumuz sorulardan katılımcıların %39,2'sinin COVID-19 salgını için alınan toplumsal önlemleri yeterli bulduğu, %36,5'inin kısmen yeterli bulduğu ve %24,3'ünün hiç yeterli bulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların %40,9'u COVID-19 salgını için alınan kişisel önlemlerin yeterli olduğunu düşünürken, %35,2'si kısmen, %23,9'u yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu sonuç toplumsal ve kişisel önlemlerle ilgili yeterlilik fikirlerinin yakın olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %48,5'i COVID-19 ile ilgili kendi bilgi düzeyini tamamen yeterli bulurken, %47,2'si kısmen yeterli olduğunu, %4,3'ü yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Tablo 1: Soruların frekans dağılımları

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	131	43,5
Erkek	170	56,5
Yaş		
18-24	77	25,6
25-31	122	40,5
32-38	77	25,6
39 ve üzeri	25	8,3
Görev		
Hastabakıcı	49	16,3
Temizlik Görevlisi	233	77,4
Destek Hizmetler	19	6,3
Medeni durum		
Evli	152	50,5
Bekâr	149	49,5
Eğitim durumu		
İlkokul	30	10,0
Ortaokul	113	37,5
Lise	153	50,8
Üniversite	5	1,7
Covid-19 salgını için alınan toplumsal önlemler sizce yeterli mi?		
Evet	118	39,2
Hayır	73	24,3
Kısmen	110	36,5
Covid-19 salgını için alınan kişisel önlemler sizce yeterli mi?		
Evet	123	40,9
Hayır	72	23,9
Kısmen	106	35,2
Covid-19 ile ilgili bilginizi ne kadar yeterli görüyorsunuz?		
Tamamen Yeterli	146	48,5
Kısmen Yeterli	142	47,2
Yetersiz	13	4,3

Tablo 2 de demografik faktörler ile COVID-19 korkusu, güvenlik farkındalığı ve güvenli davranış ile ilgili tutumlarla ilgili veriler incelenmiştir. Buna göre COVID-19 korkusu toplam puanı cinsiyete göre farklılık göstermektedir ($p=0,001$). Kadınlarda COVID-19 korkusu ortanca değeri 18 iken, erkeklerde 14 olarak elde edilmiştir. Kadınların COVID-19 dan daha fazla korktuğu ve COVID-19 korkusu toplam puanının COVID-19 salgını için alınan kişisel önlemlerin yeterli olduğunu düşünme durumuna göre de farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p=0,016$). Evet diyenlerde puan ortanca değeri 14, hayır diyenlerde 14 ve kısmen diyenlerde 17 olarak elde

edilmiştir. Bu durum farklılık kısmen diyenlerin puanının diğer gruplara göre yüksek elde edilmesinden kaynaklanmaktadır (sıra ortalama değerleri sırasıyla 142, 1, 137,6, 170,4).

Güvenlik farkındalığı toplam puanı ise göreve göre farklılık göstermektedir ($p=0,005$). Hastabakıcılarda güvenlik farkındalığı toplam puan ortanca değeri 10 iken, temizlik görevlilerinde 10 ve destek hizmetlerinde 7 olarak elde edilmiştir. Farklılık destek hizmetleri grubunun güvenlik farkındalığı puanının temizlik görevlisi grubuna göre düşük elde edilmesinden kaynaklanmaktadır. (sıra ortalama değerleri sırasıyla 139,2, 157,6, 101,2). Güvenlik farkındalığı toplam puanı eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir ($p=0,001$). İlkokul grubunda Güvenlik farkındalığı toplam puanı ortanca değeri 8,5 iken, ortaokul grubunda 10 ve lise grubunda 10 olarak elde edilmiştir. Lise grubu puan değeri ilkokul ve ortaokul gruplarına göre farklı elde edilmiştir (sıra ortalama değerleri sırasıyla 110,1, 139,5, 162,7).

Tablo 2: Ölçek puanlarına göre karşılaştırmalar

	COVID-19 Korkusu	Güvenlik Farkındalığı	Güvenli Davranış
Cinsiyet			
Kadın [131, 43,5]	18 (7 - 35)	10 (2 - 10)	18 (4 - 20)
Erkek [170, 56,5]	14 (7 - 32)	10 (2 - 10)	19 (4 - 20)
Test istatistiği	U=8536,5	U=11560,5	U=12949,5
p	0,001	0,525	0,012
Yaş			
18-24	15 (7 - 28)	10 (2 - 10)	19 (4 - 20) ^b
25-31	17,5 (7 - 32)	10 (2 - 10)	19 (4 - 20) ^b
32-38	16 (7 - 35)	10 (2 - 10)	17 (4 - 20) ^{ab}
39 ve üzeri	14 (7 - 29)	9 (2 - 10)	14 (7 - 20) ^a
Test istatistiği	$\chi^2=2,887$	$\chi^2=5,610$	$\chi^2=15,470$
p	0,409	0,132	0,001
Görev			
Hastabakıcı	14 (7 - 29)	10 (2 - 10) ^{ab}	17 (10 - 20)
Temizlik Görevlisi	16 (7 - 35)	10 (2 - 10) ^b	19 (4 - 20)
Destek Hizmetler	17 (7 - 29)	7 (4 - 10) ^a	15 (7 - 20)
Test istatistiği	$\chi^2=0,595$	$\chi^2=10,558$	$\chi^2=8,440$
p	0,742	0,005	0,050
Medeni durum			
Evli	16 (7 - 35)	10 (2 - 10)	18 (4 - 20)
Bekâr	16 (7 - 34)	10 (2 - 10)	19 (4 - 20)
Test istatistiği	U=11361	U=11818	U=11611
p	0,961	0,464	0,694

Eğitim durumu			
İlkokul	15,5 (7 - 34)	8,5 (2 - 10) ^a	16,5 (4 - 20) ^a
Ortaokul	17 (7 - 35)	10 (2 - 10) ^a	18 (4 - 20) ^a
Lise	16 (7 - 31)	10 (2 - 10) ^b	19 (4 - 20) ^b
Test istatistiği	$\chi^2=1,679$	$\chi^2=14,239$	$\chi^2=10,702$
p	0,432	0,001	0,005
Covid-19 salgını için alınan toplumsal önlemler sizce yeterli mi?			
Evet	14 (7 - 35)	10 (2 - 10)	19 (4 - 20) ^b
Hayır	16 (7 - 34)	10 (2 - 10)	16 (4 - 20) ^a
Kısmen	17 (7 - 32)	10 (2 - 10)	19 (4 - 20) ^b
Test istatistiği	$\chi^2=3,886$	$\chi^2=5,943$	$\chi^2=13,468$
p	0,143	0,051	0,001
Covid-19 salgını için alınan kişisel önlemler sizce yeterli mi?			
Evet	14 (7 - 29) ^b	10 (2 - 10)	19 (4 - 20) ^b
Hayır	14 (7 - 34) ^b	10 (2 - 10)	16 (4 - 20) ^a
Kısmen	17 (7 - 35) ^a	10 (2 - 10)	19 (4 - 20) ^b
Test istatistiği	$\chi^2=8,308$	$\chi^2=1,640$	$\chi^2=13,717$
p	0,016	0,440	0,001
Covid-19 ile ilgili bilginizi ne kadar yeterli görüyorsunuz?			
Tamamen Yeterli	16 (7 - 35)	10 (2 - 10)	19 (4 - 20)
Kısmen Yeterli	16 (7 - 32)	10 (2 - 10)	18 (4 - 20)
Yetersiz	14 (7 - 29)	8 (2 - 10)	16 (4 - 20)
Test istatistiği	$\chi^2=0,414$	$\chi^2=5,429$	$\chi^2=5,600$
p	0,813	0,066	0,061

U: Mann Whitney U test istatistiği, χ^2 : Kruskal Wallis test istatistiği a-b: aynı harflere sahip gruplar arasında fark yoktur.

Güvenli davranış toplam puanı ise cinsiyete göre az da olsa farklılık göstermektedir ($p=0,012$). Kadınlarda güvenli davranış ortanca değeri 18 iken, erkeklerde 19 olarak elde edilmiştir. Güvenli davranış toplam puanı yaşa göre de farklılık göstermektedir ($p=0,001$). 18-24 ve 25-31 yaş aralığında Güvenli davranış toplam puan ortanca değeri 19 iken, 32-38 yaş aralığında 17 ve 39 yaş ve üzerinde 14 olarak elde edilmiştir. Farklılık 39 ve üzeri yaş aralığının puanın 18-24 ve 25-31 yaş gruplarına göre düşük elde edilmesinden kaynaklanmaktadır. 32-38 yaş grubu diğer gruplara göre farklı değildir. Güvenli davranış toplam puanı eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir ($p=0,005$). İlkokul grubunda güvenli davranış toplam puanı ortanca değeri 16,5 iken, ortaokul grubunda 18 ve lise grubunda 19 olarak elde edilmiştir. Eğitim arttıkça artan bir güvenli davranış puanı görülmektedir. Farklılık lise grubu puan değerinin ilkokul ve ortaokul gruplarına göre yüksek elde edilmesinden kaynaklanmaktadır. Güvenli

davranış toplam puanının Covid-19 salgını için alınan toplumsal önlemlerin yeterli olduğunu düşünme durumuna göre farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p=0,001$). Evet diyenlerde güvenli davranış toplam puanı ortanca değeri 19 iken, hayır diyenlerde 16 ve kısmen diyenlerde 19 olarak elde edilmiştir. Farklılık hayır diyenlerin puanının diğer gruplara göre düşük elde edilmesinden kaynaklanmaktadır. Güvenli davranış toplam puanı Covid-19 salgını için alınan kişisel önlemlerin yeterli olduğunu düşünme durumuna göre farklılık göstermektedir ($p=0,001$). Evet diyenlerde puan ortanca değeri 19, hayır diyenlerde 16 ve kısmen diyenlerde 19 olarak elde edilmiştir. Farklılık hayır diyenlerin puanının diğer gruplara göre düşük elde edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 3. COVID-19 korkusu ölçeği toplam puanı ile güvenlik farkındalığı, güvenli davranış ölçekleri toplam puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi

	COVID-19 Korkusu
Güvenlik Farkındalığı	r:-0,038 p:0,510
Güvenli Davranış Ölçeği	r:-0,042 p:0,465

Sonuç

Sağlık hizmeti sunumu bir ekip işi olup bu ekipte büyük iş, küçük iş, önemli önemsiz iş yoktur. Yardımcı hizmet personeli de bu ekip zincirinin önemli bir halkası olup sağlık hizmetlerinin sürdürülmesinde aktif olarak görev almaktadır. Özellikle enfeksiyon riskinin yüksek olduğu alanlarda görev yapan yardımcı hizmetler sınıfı çalışanları mikroorganizmaların taşınmasında tüm sağlık çalışanlarıyla benzer riski taşımaktadır. Sağlık eğitimi almamış olmaları büyük bir dezavantaj olup; salgın döneminde görev yapıyor olmanın getirdiği yüksek sorumluluk söz konusu meslek grubu için koşulları daha da zorlaştırmaktadır.

COVID-19 korkusu yardımcı hizmetler sınıfı çalışanları için ortalama bir değerde karşımıza çıkarken, güvenlik farkındalığı ve güvenlik davranışı oldukça yüksek çıkmıştır. Katılımcıların %40,9'u COVID-19 salgını için alınan kişisel önlemlerin yeterli olduğunu düşünürken, %48,5'i COVID-19 ile ilgili kendi bilgi düzeyini tamamen yeterli bulmaktadır. Bu sonucun elde edilmesinde çalışmanın gerçekleştirildiği Dokuz Eylül Üniversite Hastanesinin, tüm sağlık çalışanlarına olduğu gibi yardımcı hizmetler sınıfı çalışanlarına da verdiği iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri, enfeksiyon önleme tedbirleri ve kişisel korucu ekipmanların kullanımına yönelik teşviklerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmamız pandemi döneminin başrol oyuncularından olan temizlik personelleri, hastabakıcılar ve hizmetliler açısından elde ettiği verilerle ilerleyen zamanlarda yapılacak çalışmalara zemin oluşturmaktadır. COVID-19'un söz konusu meslek grubu üzerinde ki

psikolojik etkileri, hastalığa yakalanma oranları, kişisel koruyucu önlemlerin kullanımı ve el hijyeni uyumu gibi konularda da çalışmalar yapılarak literatüre katkı sağlanabilir.

Kaynaklar

- Ahorsu, D. K., Lin, C-Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D. ve Pakpour, A. H. (2020). The fear of COVID-19 scale: Development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, Mar 27. doi: 10.1007/s11469-020-00270-8.
- Ajayi, I. A., Adeoye, A. O., Bekibele, C. O., Onakpoya, O. H. ve Omotoye, O. J. (2011). Awareness and utilization of protective eye device among welders in a southwestern Nigeria community. *Annals of African Medicine*, 10(4), 294-299. Erişim adresi: <https://www.annalsafmed.org/>
- AlAteeq, D. A., Aljhani, S., Althiyabi, I. ve Majzoub, S. (2020). Mental health among healthcare providers during coronavirus disease (COVID-19) outbreak in Saudi Arabia. *J Infect Public Health*, 13(10), 1432-1437. doi: 10.1016/j.jiph.2020.08.013
- Arpacıoğlu, S., Baltalı, Z. ve Ünübol, B. (2021). COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanlarında tükenmişlik, COVID korkusu, depresyon, mesleki doyum düzeyleri ve ilişkili faktörler". *Çukurova Medical Journal*, 46, 88-100. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cumj>
- Aşkın, R., Bozkurt, Y., Zeybek, Z. (2020). COVID-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37) (Özel Sayı), 304-318. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cumj>
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O. ve Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*, May 28. doi: 10.1007/s11469-020-00331-y.
- Bana, P. E. (2020). Evaluation of negative situations and social stigma perception experienced by healthcare professionals in the COVID-19 epidemic process. *Research Journal of Business and Management*, 7(4), 288-298. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/rjbm>
- Clever, L. H. ve LeGuyader, Y. (1995). Infectious risks for health care workers. *Annual Review of Public Health*, 16, 141-164. Erişim adresi: <https://www.annualreviews.org/journal/publhealth>

- Cullen, W., Gulati, G. ve Kelly, B. D. (2020). Mental health in the COVID-19 pandemic. *An International Journal of Medicine*, 113(5), 311-312. doi:10.1093/qjmed/hcaa110
- Çevik Aktura, S. ve Özden, G. (2020). Salgının psikolojik etkileri: COVID-19 hemşireleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73), 1146-1151. Erişim adresi: <https://www.sosyalarastirmalar.com/>
- Çırakoğlu, C. O. (2011). Domuz gribi (H1N1) salgınıyla ilişkili algıların, kaygı ve kaçınma düzeyi değişkenleri bağlamında incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 49-64. Erişim adresi: <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler>
- Dursun, S. (2012). *İş güvenliği kültürü kavram, modeller, uygulama*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Dursun, S. ve Keser, A. (2014). İş güvenliği farkındalığı ve iş güvenliği davranışları arasındaki ilişkilerin araştırılması: Uygulamalı bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5(2), 1-9. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cider>
- El-Hage, W., Hingray, C., Lemogne, C., Yrondi, A., Brunault, P., Bienvenu, T., Etain, B., Paquet, C., Gohier, B., Bennabi, D., Birmes, P., Sauvaget, A., Fakra, E., Prieto, N., Bulteau, S., Vidailhet, P., Camus, V., Leboyer, M., Krebs, M. O. ve Aouizerate, B. (2020). Health professionals facing the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic: What are the mental health risks? *L'Encéphale*, 46(3S), 73-80. doi: 10.1016/j.encep.2020.04.008
- Enli Tuncay, F., Koyuncu, E. ve Özel, Ş. (2020). Pandemilerde sağlık çalışanlarının psikososyal sağlığını etkileyen koruyucu ve risk faktörlerine ilişkin bir derleme. *Ankara Med J*, 2, 488-501. doi: 10.5505/amj.2020.0241
- Giorgi, G., Lecca, L. I., Alessio, F., Finstad, G. L., Bondanini, G., Lulli, L. G., Arcangeli, G. ve Mucci, N. (2020). COVID-19-related mental health effects in the workplace: A narrative review. *Int J Environ Res Public Health*, 17(21), 7857. doi: 10.3390/ijerph17217857.
- Gürer, A. ve Gemlik, H. N. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde sahada olan sağlık çalışanlarının yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri üzerine nitel bir araştırma. *Journal of Health Services and Education*, 4(2), 45-52. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/jhse>
- Hekler, E. B., Lambert, J., Leventhal, E., Levetthal, H., Jahn, E. ve Contrada R. J. (2008). Commonsense illness beliefs, adherence behaviors and hypertension control among African Americans. *Journal of*

Behavioral Medicine, 31, 391-400. Erişim adresi: <https://www.springer.com/journal/10865>

- Health and safety executive (2005). *A review of safety culture and safety climate literature for the development of the safety culture inspection toolkit*, Erişim adresi: <http://www.hse.gov.uk/research/rpdf/rr367.pdf>
- Hiçdurmaz, D. ve Üzar Özçetin Y. S. (2020). COVID-19 pandemisinde ön safta çalışan hemşirelerin ruhsal sağlığının korunması ve ruhsal travmanın önlenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 7 (Özel Sayı), 1-7. doi: 10.31125/hunhemsire.77553
- Kang, L., Ma, S., Chen, M., Yang, J., Wang, Y., Li, R., Yao, L., Bai, H., Cai, Z., Yang, B., X., Hu, S., Zhang, K., Wang, G., Ma, C. ve Liu, Z. (2020). Impact on mental health and perceptions of psychological care among medical and nursing staff in Wuhan during the 2019 novel coronavirus disease outbreak: A cross-sectional study. *Brain, Behavior, and immunity*, 87, 11-17. doi: 10.1016 / j.bbi.2020.03.028
- Kurt, A. Ö., Harmanoğulları, L., Ekinci, Ö. ve Ersöz, G. (2016). Bir üniversite hastanesi temizlik çalışanlarının biyolojik risk bilgi, tutum ve davranışları. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 37-47. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/mersinsbd>
- Lin, S. H., Tang, W. J., Miao, J. Y., Wang, Z. M. ve Wang, P. X. (2008), Safety climate measurement at workplace in China: A validity and reliability assessment. *Safety Science*, 46(7), 1037- 1046. Erişim adresi: <https://www.journals.elsevier.com/safety-science>
- Mearns, K., Whitaker, S. M. ve Flin, R. (2003). Safety climate, safety management practise and safety performance in offshore environments. *Safety Science*, 41, 641-680. Erişim adresi: <https://www.journals.elsevier.com/safety-science>
- Neal, A., Griffin, M. A. ve Hart, P. M. (2000). The impact of organizational climate on safety climate and individual behaviour. *Safety Science*, 34, 99-109. Erişim adresi: <https://www.journals.elsevier.com/safety-science>
- Özkan, Y. ve Arpat, B. (2015). Mavi yakalılarda güvenlik kültürü algısı: Denizli ili kablo imalat endüstrisi örneği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 16. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Özel Sayısı, 205-240. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/seyad>
- Rajkumar, R. P. (2020). COVID-19 and mental health: A review of the existing literature. *Asian Journal of Psychiatry*, 52, 102066. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102066>

- Sağlam, E. ve Saruhan, N. (2021). Dış hekimlerinin COVID-19 salgını sürecinde korku düzeylerinin ve klinik uygulamalarındaki değişikliklerinin değerlendirilmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 260-265. Erişim adresi: <http://journal.acibadem.edu.tr/tr/>
- Tutar, H., Nam, S. ve Nam, D. (2019). İş kazalarının önlenmesinde güvenlik kültürünün belirleyicileri: Gemi inşa sanayi üzerine bir araştırma. *European Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 3(4), 99-118. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eujmr>
- Türk Toraks Derneği (2020). *Sağlık çalışanlarında COVID-19 salgını sırasında mesleki riskler hakkında bilgilendirme ve öneriler*, Erişim adresi: <https://toraks.org.tr/site/news/5768>
- Uzuntarla, F., Küçükali, S. ve Uzuntarla, Y. (2020). An analysis on the relationship between safety awareness and safety behaviors of healthcare professionals, Ankara/Turkey. *Journal Occupational Health*, 62(1), 1-7. Erişim adresi: <https://onlinelibrary.wiley.com/journal/13489585>
- Ünal, Ö. (2020). During COVID-19, which is more effective in work accident prevention behavior of healthcare professionals: Safety awareness or fatalism perception? *Work*, 67(4), 783-790. Erişim adresi: <https://content.iospress.com/journals/work/Pre-press/Pre-press>
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, CS. ve Ho, R., S. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 Coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *Int J Environ Res Public Health*, 17(5). doi:10.3390/ijerph17051729
- Wu, K. K., Chan, S. K. ve Ma, T. M. (2005). Posttraumatic stress, anxiety, and depression in survivors of Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS). *Journal of Traumatic Stress*, 18(1), 39-42. Erişim adresi: <https://onlinelibrary.wiley.com/journal/15736598>
- WHO (2020). *19 March 2020 Coronavirus disease (COVID-19) outbreak: rights, roles and responsibilities of health workers, including key considerations for occupational safety and health*. World Health Organization 2020. Erişim adresi: [https://www.who.int/publications-detail/coronavirus-disease-\(COVID-19\)-outbreak-rights-roles-and-responsibilities-of-health-workers-including-key-considerations-for-occupational-safety-and-health](https://www.who.int/publications-detail/coronavirus-disease-(COVID-19)-outbreak-rights-roles-and-responsibilities-of-health-workers-including-key-considerations-for-occupational-safety-and-health)

- World Health Organization. (2006). *Healthworkers: A global profile*. Chapter 1. in: Working together for health, the World Health Report 2006. 1-3.
- Yalçıntaş, A. ve Marakoğlu, K. (2020). Pandemiye birinci basamak sağlık çalışanlarının ruh sağlığı ve desteği. *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*, 12(2), 54-57. Erişim adresi: <https://www.kliniktipdergisi.com/klinik-tip-aile-hekimligi-dergisi.html>
- Yüncü, V. ve Yılan, Y. (2020). COVID-19 pandemisinin sağlık çalışanlarına etkilerinin incelenmesi: Bir durum analizi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ek Sayı Ekim 2020, 373-397. Erişim adresi: <http://sosbilder.igdir.edu.tr/Anasayfa.aspx>
- Zhou, Y., Wang, W., Sun, Y., Qian, W., Liu, Z., Wang, R., Qi, L., Yang, J., Song, X., Zhou, X., Zeng, L., Liu, T., Li, Z. ve Zhang, X. (2020). The prevalence and risk factors of psychological disturbances of frontline medical staff in china under the COVID-19 epidemic: Workload should be concerned. *J Affect Disord*, 277, 510-514. Erişim adresi: <https://www.journals.elsevier.com/journal-of-affective-disorders>

Atf için:

- Özçelik Kaynak, K. ve Öztuna, B. (2021). Pandemi döneminde yardımcı hizmetler çalışanlarının COVID-19 korkusu ile güvenlik farkındalığı ve güvenlik davranışı arasındaki ilişki. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 420-438. doi: 10.54558/jiss.959910